

פגיעתה הרעה של הלגיטימציה

החלוקה המאולצת של הגברים לשתי "זהויות מיניות" קיימת רק במערב המודרני. היא שומטת את הקרקע מתחת להסללה הברוכה העומדת בתשתית התרבות, עוקרת את הלגיטימיות של מוסר מיני ודוחקת יחידים ומשפחות אל סבל מיותר

לקראת מצעד הגאווה בירושלים בקיץ שעבר, שהעמיד במרכז את הלהט"בים הדתיים, מלאה הרשת סיפורים של גברים דתיים או דתיים-לשעבר על הסבל הרב שחוו כאשר גילו, על פי רוב בגיל ההתבגרות, כי הם נמשכים לבני מינם. שנאה עצמית, ניסיונות התאבדות, התרסה כלפי מעלה על "שעשה אותי כזה", ייאוש קיומי – כל אלה שבו ועלו בפוסטים, כפי שהם שבים ועולים בראיונות ובמחקרים. אלה הם תיאורים מזעזעים, הקורעים את לבו של כל אדם שאינו אדיש לצער הזולת – תהיינה השקפותיו אשר תהיינה.

הקריאה השגורה של התיאורים הללו מבינה אותם כביטוי חריף של המחיר שמשלמים צעירים על כך שגדלו בחברה שבה מיניות הומוסקסואלית אסורה באיסור חמור. הפתרון, ממשיכה הקריאה השגורה, הוא לגיטימציה: אם החברה תחדל לראות בחד-מיניות רק איסור ותועבה, נוכל למנוע את תהומות הייאוש הללו, את הטרואמות הנפשיות ואת מעשי האובדנות.

לא פלא, אפוא, שגם אנשים רבים הרחוקים מתפיסת עולם מתירנית, מחויבים לאיסורי העריות של התורה ומנהלים בעצמם חיי משפחה נורמטיביים בצורתם הדתית, חשים מחויבות מצפונית (וממילא דתית) לסייע בלגיטימציה של הזהות הלהט"בית. הרי לפנינו זעקת הדל, ואוזן יראת שמיים איננה יכולה שלא להקשיב ולהושיע. ההשתתפות של יהודים טובים כאלה באותו מצעד גאווה הייתה, אכן, מרשימה.

אך האם הקריאה השגורה של התיאורים הללו נכונה? האם הבעיה טמונה באיסורי העריות, באיסור משכב זכר, בהיעדרה של זהות הומוסקסואלית לגיטימית ביהדות? והאם התרת איסורים ולגיטימציה של זהות כזו אכן תאפשר לנו לנשום לרווחה,

ולדעת שהסכנה חלפה? כלומר, האם בעולם עם לגיטימציה הבנים שלנו לא יגיעו אל הסף האובדני אם ימצאו בתוכם משיכה לנערים או לגברים? התשובה לכל השאלות הללו שלילית.

די בקריאה נכוחה בטקסטים המתארים את סבלם של החד-מיניים על מנת להבין שקיומו של איסור אינו הבעיה השורשית. החוויות הנפשיות הקשות של נערים שמצאו בתוכם משיכה לגברים אינן ייאוש מהעובדה שלא יזכו לממש את התשוקה; לא מדובר כאן בתסכול מיני (והרי תסכול כזה הוא ממילא המצב הקיומי של נערים בגיל הזה; ובעצם, של רוב הגברים בחלק נכבד מחייהם הבוגרים). החוויה הקשה של הנער המוצא בתוכו משיכה יצרית לבני מינו באה מן ההכרה שהוא "אחר", רע או "מעוות" מטבע ברייתו – ושהמשיכה שהוא חש היא משיכה פסולה, מגעילה, נמוכה.

כאשר מצטרף לכך הפחד שמא מדובר במשהו מהותי וזהותי, שאינו ניתן לשינוי, הדימוי העצמי מתרסק והרעיונות האובדניים נולדים. לכך מצטרפת גם תפאורת הרקע של חלק נכבד מהסיפורים הללו: מוסד פנימייתי לבנים. כאן, בעיני המוצא בתוכו משיכה לבני מינו, הוא טמא בין טהורים: הם נהנים ממרחב הנטול (כביכול) מתח מיני יומיומי, ממריאים אל מחוזות הקדושה, והוא – הוא פוגש את היצר על כל שעל וצעד; הוא, שטוף זימה שכמותו, רואה בחברים אובייקטים מיניים. לא, הוא אומר לעצמו, אני מקולקל ואין לי תקנה. כחרס הנשבר.

החוויה הנפשית הקשה הזו הייתה נחסכת אם הנער היה יודע שהמשיכה שהוא חש היא טבעית ומצויה. אם הוא היה מחונך לכך שאין בה שום דבר מגעיל או נמוך, שאין היא יוצאת דופן ובוודאי לא "מעוותת". שהיצר שוכן גם במרחב חד-מיני, שהוא קיים גם אצל חבריו, ושאינן בפנטזיות המיניות שלו דבר המעיד על "זהות" ייחודית. תודעה כזו – כלומר ההכרה בנורמליות של המשיכה החד-מינית – היא היא המענה הישיר לחוויות הקשות שמתארים אלה שגדלו בחברה דתית ונמצאים בארון כמו גם אלה שיצאו ממנו.

כמובן, היותה של המשיכה החד-מינית נורמלית אינה מוציאה את מימושה מכלל איסור ו"תועבה". מערכת איסורי העריות של המקרא מושתתת כולה על ההנחה שמימושן של חלק מהתשוקות המיניות – גם ה"טבעיות" ביותר, וגם כאלו שלא כרוכה בהם שום פגיעה בזולת – הוא איסור חמור. אכן, קשה לדבר על איסורי עריות בעולם מתירני, כלומר בעולם שבו ההגבלה הלגיטימית היחידה על מיניות היא פגיעה באחר, ושבן מימוש התשוקות המיניות נתפס כזכות בסיסית ובעצם אפילו כמין חובה של אדם לעצמו; אבל חיוני לעשות זאת. לא מדובר כמובן רק במקרא: מערכת האיסורים ההלכתית הנובעת ממנו, וכן מערכות איסורים של תרבויות מסורתיות רבות ושונות – כולל שלל איסורי הטאבו שעוד נשמרים בתרבות המערבית – מבוססות על עקרון הגבלת הפעילות המינית וריסונה, גם כאשר זו נעשית בין שני בוגרים הפועלים בדעה חופשית וצלולה. אכן, השיח המודרני קשור בטבורו ברעיון

השחרור מן "הדיכוי" המיני, המדומיין או הממשי, שיוחס לתרבות הנוצרית שעיצבה את המערב, ודומה שהוא עדיין נתון – למרות כמאה שנה של שיח – בשלב סערות הכועסת של המתבגר שגילה כי הונו אותו. באווירה כזו רוב הקולות הקוראים לשמר את יסודות המוסר המיני מושקעים; אך אלה הם קולות חיוניים מאין כמותם להמשכיות התרבות שלנו, לאיזונה ולשגשוגה.

העמודים הבאים לא יוקדשו לערעור הנחות היסוד המתירניות או להסברה בדבר נחיצות שימור האיסור המקראי על משכב זכר. אלה הם נושאים חשובים, הראויים למאמרים עצמאיים. הדברים הנכתבים להלן פונים לאלה שעודם מאמינים בנחיצותם ובקדושתם של איסורים בתחום זה, אך נרתעים מהחלתם במקרה של הומוסקסואליות: הם חשים שכאשר מדובר במשיכה חד-מינית האיסורים כרוכים בעוול מוסרי, היכול להיפתר רק בדרך של לגיטימציה.

יתרה מכך, העמודים הבאים לא יקיפו אפילו את הסוגיה של חד-מיניות: המאמר אומנם נוגע בהופעתה של ההומוסקסואליות כקטגוריה בשלהי המאה הי"ט, ומעמיד הופעה זו בתוך הקשר היסטורי; אך אין הוא נכנס לסוגיה הסבוכה, והרלבנטית מאוד, של שינויים רחבים בתפיסת המשפחה והזוגיות, שתרמו אף הם לגיבושו של המושג ולהתפתחות התופעה. סביר להניח, למשל, שאלמלא כרכה התרבות במודרנית בין נישואין, אהבה ומיניות (שלושה מושגים אלה עמדו לעיתים קרובות לבדם בחברות קודמות), מושג הזהות המינית היה נראה אחרת.

יזמרתו של מאמר זה היא אפוא צנועה יחסית, והיא נוגעת בעיקרה לשאלת הזיקה בין הומוארוטיקה או משיכה חד-מינית לבין זהות הומוסקסואלית ותודעת המיעוט (הנאבק על זכויותיו) הכרוכה בהם. אעסוק בזווית הגברית בלבד (כלומר לא אגע בשאלת חד-מיניות או ביסקסואליות נשית), ואבקש להראות שמשיכה הומוארוטית היא נפוצה וטבעית; להבהיר שהקטגוריה של ההומוסקסואליות אינה מבוססת; למנות את שבחיה של ה'הסללה' המינית שהלגיטימציה מערערת עליה; ולהציע שיבה אל מודל היודע את התשוקה ויודע את האיסור, במקום מודל היוצר זהות בעייתית ומבקש לשווא גאולה בהתרת איסורים. אני מקווה שלמרות הרגישות הגדולה של הנושא, האוזניים תהיינה כרויות לשמוע. דווקא כיוון שמדובר בדיני נפשות.

א. בזכות הנורמליות

חי הַבְּרִית דֹּדֵי וְחַיִּיךָ וְחֵי / הָאֵהָבָה שִׁירְתָּהּ בִּי חֲצִי
אִם לֹא אֵהִי עֶבֶד לְאֵהָבָה רְצָעָה / אֲזַנִּי וְלִבִּי בַתְּרָה בְּחֲצִי.
יֹם שֶׁעָשִׂיתָהּ עָלַי בְּרַפִּי / וַיֵּרָא תְּמוּנָתוֹ בְּאִישׁוֹנֵי
נֶשֶׁק שְׁתֵּי עֵינַי מִתְעַתֵּעַ / אֶת תְּאֵרוֹ נֶשֶׁק וְלֹא עֵינַי.

(ר' יהודה הלוי, מתוך 'אל דוד')

חטאות הנעורים שלך בשעות החפש
אשר אתה נוטל מעם תשוקת נפשי
הולמות אותך, יפיוף; חטף אפוא מלוא חפן
את פרי הפתויים שיפוף מבשיל.

אתה נעים, רעי – נעים לא רק לגבר.
אתה עדין, דודי – על כן אתה נצוד.
כל נער בן אשה, כמותך, מול אש עוגבת
של אשת אהבים יכבש אותה עד קצות.

אך בגאות הזאת רק השאר בשפל
בכרם רעה – פרמי שלי, חבר!
חריש בעגלתי שלי הוא בגד-כפל,
כי בו הרי היצר שתי בריתות שובר:

פתוי יפי פניך גם יפר בריתה
וגם יכזיב בריתי אתך עד סף בריתה.

(ויליאם שייקספיר, סונטה 41, תרגם צור ארליך)

האומנם משיכה של גברים לגברים היא טבעית ומצויה? התשובה הפשוטה היא כן, בכ"ף רבתי. האם היא קיימת רק אצל "סוג מסוים" של גברים, שהינם תמיד מיעוט? התשובה הפשוטה היא לא, באל"ף רבתי. הממד הארוטי אינו מוגבל, ושלל מושאים ומצבים שונים ומשונים עשויים להעיר באדם את הגוף ולהפיח אש בגחלי תשוקתו המינית – ובמיוחד גוף האדם על יופיו וחושניותו. אומנם, לתרבות יש משמעות רבה בעיצוב תשוקותינו, ועל כן קשה מאוד לבחון כראוי את טבעיותה של המשיכה ההומוארוטית מתוככי תרבות שהעמיסה עליה מטען כבד, טאבו רב דורות המבקש לעצמו כיום רהביליטציה; אשר על כן דרך טובה לבחון את השאלה היא על ידי יציאה אל מחוץ לתרבות שאנו חווים. יש להרים את הראש אל מבט רחב יותר – ולהתבונן על התרבות האנושית ממעוף-ציפור היסטורית וגיאוגרפית.

מנקודת המבט הזו התמונה בהירה: גברים היוו אובייקט מיני ומושא לתשוקה של גברים אחרים לאורך דורות רבים בשלל תרבויות – הרבה הרבה לפני שהאנושות הכירה את החלוקה הבינארית בין 'הומו' ל'סטרייט', שקנתה לה אחיזה חזקה בתרבות המערבית רק במאה העשרים. הבינאריות הזו היא המצאה חדשה – כפי שמעידים, בין השאר, הן הסונטות של שייקספיר הן שירי החשק של משוררי ספרד, שבהם מושא התשוקה של הגבר הוא לעיתים גבר ולעיתים אישה.

אנתרופולוגים והיסטוריונים יודעים לספר על תפוצתן הרחבה עד מאוד של פרקטיקות חד-מיניות בקרב חברות שאינן המערב של המאות האחרונות. החל מחברות של ציידים-לקטים ועד לתרבויות מדינה מפותחות, מן המזרח הרחוק ועד לילידי אמריקה, משכב זכר הוא פעילות מוכרת ונפוצה. במקרים מסוימים פעילות זו הייתה עיקר חיי-המין של גברים, במקרים אחרים היא הייתה רכיב שולי; בהקשרים מסוימים היא נעשית מתוך היררכיה מסוימת (של יחסי משפחה או גיל) ובמקרים אחרים היא נעשית בין שווים; אבל כמעט בכל המקרים קיומה של פרקטיקה מינית כזו היה מעוגן בהסדרים החברתיים הכלליים, ולא תלוי ב'נטייה' אישית כזו או אחרת, וכמעט בכל המקרים ובכל התרבויות התקיימה פעילות זו לצד – ולא במקום – מיניות הטרוסקסואלית, שבלעדיה אין ילודה והמשכיות.¹

רבים מכירים את יחסי ה'פדרסטיה' שרווחו ביוון הקלאסית, יחסי גבר בוגר עם נער מאהב שהוא מאמץ לו, כחלק מתהליך חינוכו של האחרון; מעטים יודעים שיחסים דומים היו נורמה רווחת עד לעידן המודרני במקומות שונים, שנזכר מתוכם את החברה הפרסית ואת החברה היפנית.² מעטים גם נותנים את דעתם לכך שהיסוד ההומוארוטי הונכח על ידי התרבות היוונית גם מחוץ למערכת הפדרסטית – על ידי האדרת האסתטיקה של הגוף הגברי, הן בפעילות הספורט הציבורית הן באמנות.

האמת היא שאין צורך להרחיק אל מחוזות רחוקים כדי לפגוש את הנורמליות של ההומוארוטיות. המקרא אוסר בתכלית על משכב זכר, ועושה זאת כחלק מן המוסר המיני המגביל מאוד – בתוך רשימה ארוכה של זיווגים אסורים הכוללים קרובות משפחה כאלו ואחרות, את האישה הנשואה, את האישה הנידה ואת משכב הבהמה. ההתנהגות המינית המתירנית שהתורה אוסרת, על שלל צורותיה, מוצגת כ"מעשה ארץ מצרים" וכ"מעשה ארץ כנען", כלומר כפרקטיקה רווחת בתרבויות הסובבות.³ התורה גם אסרה חריפות את המיניות הכרוכה בפולחן – וגם כאן נכללו ה"קדש" הזכר וה"קדשה" הנקבה באיסור, באופן המשקף את הנורמה שרווחה בתרבויות הסובבות וחדרה, לתסכולם של הנביאים, גם לחברה הישראלית של עידן המקרא.⁴

אין צורך להאריך בדוגמאות נוספות, כי המסקנה עולה מאליה: קיומן של חברות רבות בתקופות שונות שבהן משכב זכר היה פרקטיקה אוניברסלית רווחת סותר את ההנחה הרווחת בשיח בן זמננו, שלפיה משיכה ארוטית של גברים לגברים היא מעצם טבעה נחלתו של מיעוט קטן ומובחן מקרב החברה.

היותו של הגבר מושא לתשוקה מינית של גבר אחר הינה, מסתבר, מאפיין יסודי של התרבות האנושית – נוסף על התשוקה הגברית הטבעית, מבחינה אבולוציונית, לבעול אישה ולהעמיד צאצאים, ועל גבי תשוקה זו. וכך, בניגוד אולי למה שהיינו מצפים, בחלק מהחברות ומהמקומות פעילות מינית אינטנסיבית עם גברים נתפסה דווקא כביטוי לזהות גברית-זכרית חזקה, או כדרך להעצמתה – בגלל היעדר מעורבות

של אישה. אומנם, בחלק מאותן תרבויות רווח יחס שלילי כלפי מי שממלא דרך-קבע את התפקיד הפסיבי, ה"נשי", במשכב-הזכר; הלה – בניגוד לגבר הבוועל אותו – נתפס בחברות פטריארכליות כגבר נחות בעל זהות מינית פגומה.⁵

מעבר לכך, בהיותם "לא קונסטרוקטיביים" מבחינה אבולוציונית, יחסים חד-מיניים היו ועודם "מיניות לשמה", מעין הרחבה של הפעילות המינית אל מעבר להכרחי; ממילא, היחס אל החד-מיניות – קיומו או היעדרו של טאבו על מיניות כזו – מעצב לא פעם את הריתמוס הארוטי של היומיום: כאשר ההומוארוטיות אסורה, מצטמצם מאוד המתח המיני הפוטנציאלי ביומיום, ולהפך.⁶ בהתאם לכך, הכנסת יחסים כאלה אל הרפרטואר המיני היא במקרים רבים מאפיין של חברות ה"חוגגות" את המיניות (או בלשון חמורת סבר, חברות "שטופות זימה") – או של נסיבות נקודתיות כאלו, כמו חגיגות בכחנליות, נשפי תחפושות או מועדים שניתן בהם היתר לפריצות. במקרים אחרים, הפוכים במידת מה, משכב זכר כפרקטיקה נפוצה ולגיטימית היא גם מאפיין של חברות שתפסו בצורה שלילית מאוד את האישה והעדיפו שלא 'להזדהם' במגעה.

אנו בניה של תרבות שהטילה טאבו על המיניות ההומוסקסואלית, בעיקר בעקבות האיסורים המקראיים – שהיוו את הבסיס למוסר המיני הנוצרי והיהודי (על ההבדלים העמוקים שביניהם).⁷ המין בין גברים המשיך להתקיים בדרכים כאלו ואחרות – על פי רוב בהסתר וכחטא שלעיתים עונשו החמור בצידו. אך כחטא, לא נבדל החטא המיני עם גבר מן החטאים המיניים עם אישה, והבושה הכרוכה בעקבו של אחד לא הייתה גדולה מזו שכרוכה בעקבו של אחר.

מה ששינה את התמונה היה כנראה דווקא החילון של עידן הנאורות.

ב. הומוסקסואליות כהבניה

בעידן הקדם-מודרני, מערך החובות והאיסורים, גם כאלה שלא היינו מחשיבים "דתיים" במושגי זמננו, מצא את ביטויו בשפה הדתית כמערך של מצוות וחטאים. בעידן המודרני, המדע החדש תר אחר עוגן ומקור סמכות שיחליף את זה הדתי. הוא ביקש להעביר את הציר שהמוסר סובב סביבו ממושגי החטא למושגים של "חוק טבעי" המאשש את הנורמות של החברה הבורגנית הנאורה. במושגים הדתיים-נוצריים, המיניות הייתה כרוכה בעקבה עם החטא; במושגים החדשים המין היה לגיטימי הרבה יותר – בתנאי שהוא מבטא את הטבע הנעלה והאנושי. משכב זכר לא היה חלק מהרפרטואר הלגיטימי. וכך, מה שהיה בעבר "חטא" אחד מני רבים הפך כעת ל"סטייה" ולעיוות-נפש.

כך קרה שלקראת סוף המאה התשע-עשרה צצה באירופה הקטגוריה של ה"הומוסקסואליות" כמין זהות, כתואר שלילי וחולני שניתן לכנות בו אדם.

"ההומוסקסואל של המאה ה-19 הפך לאישיות", כתב מישל פוקו ב'תולדות המיניות' שלו. "הוא הפך להיות סוג של עבר, של תולדות חיים ושל ילדות... דבר מהווייתו הכוללת לא נמלט ממיניותו. היא נוכחת בכל ישותו, נחבאת בכל פרט בהתנהגותו, משום שהיא העיקרון הערמומי והפעיל תמיד שלה... ההומוסקסואליות הופיעה כצורת מיניות ביום בו סולקה מתחום מעשי הסדום לעבר סוג של אנדרוגיניות פנימית, הרמפודיטיביות של הנפש. עושה מעשי הסדום היה מי שמעד ושבו וחטא, ההומוסקסואל הוא עתה זן בפני עצמו".⁸

וכך אכן התגבשה התפיסה החדשה, המחלקת את הגברים ל"סטרייט" ו"הומו", ועמה גם הפחד המקנן אצל נערים שמא "יגלו" בתוכם שהם שייכים למיעוט הלא-סטרייטי, זה שגם אם יעטרוהו באפליה מתקנת יישאר תמיד בגדר "האחר". במשך שנות דור הניבה החלוקה הזו כאב רב למי שנמצאו בצד הלא-נכון של המשוואה: הגדרת בעל המשיכה החד-מינית כקטגוריה לעצמו, כסוטה וכמעוות, הפכה אותו לחלק ממיעוט מבוזז, והכשירה את הקרקע לאפליה בשלל הקשרים – אפליה שגם אם רשמית נעלמה מן העולם, היא עדיין נוכחת בהקשרים חברתיים, ואדי התסכול ממנה עדיין מזינים את "המאבק" של "הקהילה". סביר להניח שגם לפני עידן ההגדרות היו אנשים מרכלים על מי שנתפס מתנה אהבים עם גבר אחר, אך רכילות זו לא הייתה שונה משאר רכילויות על חולשותיו ויצריו של אדם; כעת, רכילות כזו הביאה לא פעם לסיומה של קריירה צבאית או ציבורית.

והנה, כדרכה האירונית של ההיסטוריה, התווית הפוגענית הפכה נכס פוליטי: הגדרתו של ההומוסקסואל כ"יצור" לעצמו, כקטגוריה של "מיעוט", הביאה אותו למעמד של מי שאסור לשפוט אותו או לפגוע בזכויותיו – כמו היהודי, השחור או האישה. באחד מתהליכי השינוי המהירים שידעה התרבות האנושית נגרע משכב הזכר מרשימת האיסורים של המוסר המיני בכל חברה המכבדת מיעוטים. הגדרת הומוסקסואליות כזהות של מיעוט הפכה את שימורו של איסור כזה לבלתי אפשרי ובלתי מוסרי, שהרי לא ניתן להציג מאפיין זהות של אדם כדבר אסור או שלילי. ההמשך ידוע: אם הומוסקסואליות היא אחת הזהויות שהחברה "חוגגת", הרי יש להציג אותה כאופציה מכובדת בתוך מערכת החינוך, ויש להתאים את מושגי המשפחה של החברה – מבחינת המשפט, החינוך והדת – אל האופציה הזו.

החלוקה המאוחרת והמלאכותית הזו, בין סטרייט להומו, היא אפוא כעת מקור להעצמה של "חלשים" – אך אין בכך כדי לומר שהיא מבוססת על אמת מהותית כלשהי. כמובן, עצם השגרת המושגים הללו בשיח פועל את פעולתו: כמו בכל חלוקה, אנשים נוטים לשייך את עצמם ואת האחרים לאחת הקבוצות, וכמו בכל דינמיקה חברתית עצם קיומן של הקבוצות מתעל אליו התנהגויות וסטריאוטיפים, מגדיר גבולות ומשרטט מפה חדשה של התרבות.

והנה מסתבר, שאפילו בעולם המנכיח כל העת את ההבניה הדיכוטומית הזו,

המציאות ההתנהגותית והפסיכולוגית רחוקה מלהתאים עצמה לתבניות הללו. ב-1948 ערך הביולוג האמריקני אלפרד קינסי את המחקר הרחב והמפורסם שלו על המיניות של האמריקנים, וממצאיו העלו אל פני השטח את העובדה שגברים רבים, שמזדהים כ"סטרייטים" ושיחסייהם הזוגיים והמיניים הם עם נשים, קיימו במהלך חייהם גם קשרים מיניים עם גברים. בכך ביקש קינסי להחליש את כוחה של התפיסה הדיכוטומית, ולשרטט במקומה סולם הנע בין הקטבים. המספרים שהציג קינסי באשר לכמות הגברים שהתנסו בכך היו גבוהים מאוד, ובעשורים שחלפו מאז התבססה מאוד ההשערה שהם היו מוגזמים ואף מוטים; אך הטענה הבסיסית על קיומו של רצף ועל מורכבותה של התשוקה המינית לא הופרכה. חוקרים מאוחרים יותר הציעו מודלים משוכללים יותר להגדרת הרצף הזה – כולל, למשל, התייחסות מורכבת לתשוקות, פנטזיות, התנהגות וחברות.

נראה שבעולם המחקר אין חולק על כך שהיבטים רחבים של המשיכה המינית הם נזילים – לפחות אצל חלק מבני האדם – ומשתנים עם הגיל או בהתאם לנסיבות. אכן, בעניין זה יש פער גדול בין השיח הרווח בחברה לבין זה הרווח במחקר, המקפיד להפריד בין "זהות מינית" להתנהגות מינית. לאחרונה, כאשר לצרכים רפואיים עלה הצורך הרפואי להגדיר את האוכלוסייה של הגברים (בעלי כל הזהויות המיניות) המקיימים מגע מיני עם גברים אחרים, טרחו חוקרים אף לטבוע מונח חדש שיציין אותם (MSM)¹⁰ – כדי להתרחק משיח הזהויות שאינו רלוונטי לעניין.

האמת היא שגם התרבות מקיימת שיח כפול בנושא. מצד אחד, שיח הזכויות הפוליטי נשען כל העת על תפיסת הדיכוטומיה. בשל כך, הדה-לגיטימציה של הומוסקסואליות נתפסת תמיד לא כמוסרנות אנטי-מתירנית – דבר שעשוי להיות נסבל בחברה שמרנית – אלא כהדרה של קבוצת מיעוט, כהטלת הגבלה על אדם ש"נולד ככה". כל ערעור על הלגיטימציה, ממילא, אינו ויכוח לגיטימי על מוסר מיני אלא פגיעה אכזרית בקבוצה מוחלשת.

מן הצד השני, כאשר עוברים מן הממד הפוליטי אל הממד התרבותי ואל החוויה האישית, תפיסת הדיכוטומיה מפנה את מקומה לעולם האמיתי, זה שבו בהיעדר טאבו מתקיימת פלואידיות של הזהות המינית. אם בסדרות הקומיות של שלהי המאה העשרים היה שמור מקום לדמות של ה"הומו", המודע או הלא-מודע, שהעניק הזדמנויות קומיות רבות לתסריטאים, הנה בסדרות הטלוויזיה האמריקניות של המאה ה-21 הגיבורים עסוקים באופן מוחצן במיניותם – וזו פושטת ולובשת צורה, בוודאי כאשר מדובר בחברה ליברלית ועשירה. הגבר שחי עם נשים כל חייו מוצא פתאום בתוכו את הדמות הנשית ונעשה טרנסג'נדר, בחורה העייפה ממערכות יחסים עם גברים מתאהבת לפתע בבחורה אחרת, וזוגות המכניסים ליחסיהם צלע שלישית מגלים שהיא מעצימה את המתח המיני אצל שני בני הזוג.

אינני מזמין כאן את הקוראים להתבוסס בחגיגת-הזהויות הזו, אלא לשים לב לכך

שבדימויים התרבותיים של החברה המתירנית בת זמננו, האנשים המאמצים זהות מינית אחרת הינם פעמים רבות כאלה שקיימו מיניות הטרוסקסואלית נורמטיבית ומספקת עד לרגע ההארה. אפשר כמובן לטעון שכולם היו "בארון" קודם לכן, ובמציאות יש בוודאי מקרים כאלה. אבל לא תמיד כך הדבר, כפי שהפנימו כנראה גם מיטב התסריטאים והבמאים, בהניחם שיש אצל אנשים רבים יסוד ביסקסואלי, שבנסיבות מסוימות עשוי לבוא לידי ביטוי. ב"שגינות ברוקלין" של פול אוסטר, רומאן פוליטי למדי המסתיים ערב קריסת מגדלי התאומים, מוצא המספר את ברוקלין כמקום מוזר ונחמד להזדקן בו – עם "הזוגות הלסביים, חנויות המכולת הקוריאניות והקדוש ההודי המזוקן". עמוד לפני סוף הספר, מוצא המספר שתיים מגיבורות הספר, שעברו לגור יחדיו כתוצאה מאילון, במצב אינטימי; למותר לציין שלאורך כל עלילת הספר קיימו הנשים הללו מערכות יחסים עם גברים, ועמם בלבד, והאיחוד הארוטי ביניהן הוא פרי התסכול החריף שחוו שתייהן ממערכות יחסים כואבות.

הסופרים והתסריטאים אינם בודים מלבם: הם משקפים מציאות שרבים מכירים. חבר סיפר לי על מכרה, שלאחר גירושים כואבים מבעלה התאהבה באישה; אחר סיפר לי על גיס שהכריז בגיל ארבעים שהוא הומו, ועבר מנישואים משמימים למערכות יחסים מזדמנות, מנציח כביכול את נעוריו. שורה של ידוענים ישראלים הכריזו בשנים האחרונות על היותם ביסקסואלים – כלומר אנשים המסוגלים לקיים מערכת יחסים מינית עם בני מינם ועם בני המין השני.¹¹ מחקרים עדכניים על זהות מינית של צעירים מלמדים שבסביבה ליברלית בת זמננו, ההגדרות מתמוססות אפילו בתודעה. ריץ' סבין-ויליאמס, פרופסור לפסיכולוגיה המתמחה בתחום, אף פרסם בשנה שעברה (2017) ספר שכותרתו "סטרייט על פי רוב": פלואידיות מינית אצל גברים"¹², ובו הוא מראיין שורה של צעירים המתאימים למה שהוא עצמו הגדיר כ"הגדרה הצומחת ביותר בזמננו" – זו של אנשים שהם הטרוסקסואלים בנטייתם הבסיסית – אבל בהחלט עשויים למצוא עניין מיני בבני מינם. במילים אחרות: ארונות נפתחים ונסגרים, וזהויות מתחלפות ותודעת הרצף שבה אל המרכז.

כאן חשוב לסייג: קיומו של רצף, וקיומן של התנהגויות חד-מיניות אצל בעלי זהות 'רגילה', אין פירושה הכחשת קיומם של אנשים שאצלם המשיכה החד-מינית היא עמוקה ובלעדית. כמו בכל רצף וכמו בכל תכונה אנושית, ישנם מקרי-קצה – ולעניין זה, אין זה משנה אם מדובר בעובדה ביולוגית גנטית, בהתניה פסיכולוגית או בתגובה פוסט-טראומטית. אך קיומו של קצה בכל משרעת אינו הופך את אנשי הקצה לקטגוריה אנושית בפני עצמם. גבר שיש לו משיכה עזה לבני מינו ורתיעה מבנות המין השני אינו סוג אחר של אדם: הוא, ובכן, גבר שיש לו משיכה עזה לבני מינו ורתיעה מבנות המין השני. לדידו של מי שמקבל את המוסר המיני המקראי וההלכתי, זו בהחלט בעיה – שייתכן שהיא ניתנת לפתרון וייתכן שלא.¹³ ללא ספק, מדובר

באתגר לא פשוט, שעשוי לעורר אמפטיה רבה מצד מי שחייו לא הביאוהו לניסיון הזה – אבל זוהי בעיה פרטית ולא בעיה ציבורית.

האתגר הזה, אגב, אינו בהכרח קשה יותר מהאתגר של גבר שדרך קבע "לא הולך לו" עם נשים, מסיבות שונות שעשויות להיות בלתי תלויות בו כלל, ונידון לחיי נזירות מתסכלים. אכן, כאן עולה השאלה מה דינו של מי שאנוס לחרוג מהמסגרת שהחברה רואה כרצויה, כיצד להדריכו וכיצד להתייחס אליו – אבל זו שאלה נושנה, שיש לה מקום בכל חברה ובכל מערכת נורמטיבית. התשובה עליה צריכה להינתן במישור האישי-פרטי; היא אינה צריכה להוליך אותנו לא לקטגוריוזציה של החברה האנושית לפי העדפותיה המיניות ולא ללגיטימציה של מה שקיבלנו על עצמנו כאסור.

לסיכומו של פרק זה נשוב אל הבסיס: הרחבת השיח מן הדיכוטומיה של הומו-סטרייט אל המחוזות של הביסקסואליות והקוויריות ושאר הזהויות הצצות חדשות לבקרים משיבה אותנו בעצם אל נקודת ההתחלה, הלא היא המודל "הישן והטוב". מודל שבו רוחשות באדם שלל משיכות מיניות פוטנציאליות – חלקן נפוצות יותר וחלקן נפוצות פחות, חלקן לגיטימיות מבחינה מוסרית תרבותית וחלקן טעונויות ריסון או הדחקה – מחלומות אדיפליים או צורות אחרות של גילוי עריות, דרך הנאה מאלימות ועד משיכה אל נשים נשואות.

אבל – כמוכן – יש הבדל בין המתרחש בחברות סופר-ליברליות לבין המתרחש בחברות שמרניות יותר. באחרונות הדיכוטומיה עדיין שולטת, והמודל הגברי המאצ'ואיסטי מוביל נערים להיבהל אם הם מוצאים בעצמם צדדים אחרים – ובפרט אם הם חשים משיכה לבני מינם. המושג 'הומו' ככינוי-גנאי עדיין רווח בחלקים של החברה בישראל, והפחד מהתווית הזו גובה מחירים כואבים. כינוי הגנאי הזה, חשוב לציין, זר לחלוטין למסורת היהודית: זו טיפחה תפיסת גבריות רכה ומכילה יותר, שניכרה במודל של הלמדן והחכם – וכאמור לעיל גם הכירה בקיומה של משיכה לגיטימית לבני אותו מין – גם אם זו צריכה להיות מרוסנת בתכלית על ידי המשמעת הדתית. מבחינה זו, ראשי החץ במלחמה נגד הלגיטימציה של ההומוסקסואליות – אנשי "ישיבות הקו" מהרב צבי טאו ועד הרב יגאל לוינשטיין – כופים על התורה תפיסה הזרה לה, ואף עושים טעות אסטרטגית ואנושית קשה כאשר הם מקימים לתחייה את הקטגוריות הזרות והרעות המחלקות את הגברים לשניים ומכנות חלק מהם "סוטים". האיסור על מימוש נטייה חד-מינית אינו מביא אנשים לשלוח יד בנפשם; לעומת זאת, הגדרתם כ"סוטים" או כטעות בפס-הייצור של ריבוננו של עולם, הגדרה מקוממת ומופרכת שאין לה שום יסוד, בהחלט עלולה לתרום לכך. מלבד הפגיעה החמורה בנערים, יש בדברים האלה גם העצמה של השיח הדיכוטומי, זה המוביל בהכרח לאותה לגיטימציה שהם מעוניינים למנוע.

ג. על הסללה ורווחיה

אכן, דורות רבים של טאבו דתי ותרבותי על מיניות לא-פרודוקטיבית, שההומוסקסואליות היא ביטויה המובהק ביותר, עיצבו תרבות שנטרלה – אצל רבים – את היסוד הארוטי מן היחסים בין הגברים, עד שרבים מבני דורנו הקוראים על תרבויות וזמנים אחרים תוהים כיצד התקיימו פרקטיקות כאלה, הרי "לא כולם היו אז הומואים...". אך זוהי טענה המתעלמת מההשפעה האדירה של תרבות וציפיות על הנפש האנושית – ובכלל זה על התשוקות הבסיסיות ביותר (כשם שאידיאלי יופי, המשתנים מעידן לעידן, מעצבים גם כיום את המשיכה המינית בעבור כולנו). כפי שיהודים שומרי כשרות לרוב אינם מזילים ריר בעוברים ליד דוכן המציע בשר חזיר צלוי, כך גברים רבים במערב אדישים לגירוי מיני גברי ולעיתים אף חשים דחייה ממנו. אך אין פירוש הדבר שחזיר איננו טעים, ואין פירוש הדבר שכל שומרי הכשרות לא יזילו ריר ליד הדוכן. אפשר לדון בהרחבה בסיבות מדוע אנשים מסוימים מפנימים את הטאבו בעוד אצל אנשים אחרים התשוקה חזקה ממנו – אך שוב: תהינה הסיבות אשר תהיינה, אין הן מצדיקות יצירת קטגוריה אנושית נפרדת, ובוודאי שאין בהן כדי להפוך משיכה מינית טבעית לעיוות או למחלה.

אולי אין צורך להרחיק אל עולם הכשרות: המוסר המיני שלנו גם אוסר על אדם יחסים עם אחותו, ועל פי רוב השילוב בין הטאבו המוסרי לבין "גסות הלב" המתפתחת אצל מי שגדלים יחדיו (מה שמכונה במחקר "אפקט ווסטרמארק") אכן מדכאים משיכה כזו מעיקרה. חכמים אף השתמשו בהטבעה הגדולה של האיסור הזה בתודעה כדוגמה לידיעה שלמה: "אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך..."¹⁴ ועדיין, למרות קיומו של הטאבו משיכה כזו מתעוררת מפעם לפעם, וחפוש ברשת יעלה בקלות שלל שאלות אנונימיות בסגנון "אני נמשך אל אחותי... מה לעשות?!" גם כאן, אפשר לדון בסיבות מדוע מה שאינו מתעורר אצל רבים כן מתעורר אצל מעטים, והתשובות יכולות לנוע בין סיבות פשוטות ורווחות כמו געש ההורמונים בגיל מסוים (יחד עם אחות מצודדת במיוחד) לבין סיבות מורכבות של פסיכולוגיה ונסיבות. גם כאן, החווים משיכה כזו מוטרדים גם מהשאלה "האם זה נורמלי?". אבל תהיה אשר תהיה התשובה, איש אינו מעלה על הדעת לאסוף את מי שמוצאים בתוכם משיכה כזו ולהעמיד אותם כ'יצור' אנושי מיוחד.

כבר הזכרנו לעיל, באמצעות שימוש בדוגמאות מעולם ההלכה, את כוחו של הטאבו. לעיתים, כוחו גדול עד כדי יצירת מציאות פסיכולוגית קולקטיבית: בתלמוד הבבלי נקבע כי "לא נחשדו ישראל על משכב זכור"¹⁵ בה בשעה שגויים נחשדו בהחלט.¹⁶ ככל הנראה, חכמים סברו שבעם היהודי האיסור הופנם באופן משמעותי.¹⁷

אבל יש כאן יותר מזה. מה שמצמצם את המשיכה החד-מינית אינו רק האיסור המוחלט על מימושה, אלא גם דיכוי של היצר הזה במהלך תהליך התברות שעובר

כל אדם בילדותו ובנעורו. תהליך זה מורכב מאינספור חלקים, ובכללו מה שמקובל בשנים האחרונות לכנות 'הסללה' – כלומר הפניית הרצונות והכוחות של הילד למסלול המתאים למינו, בהתאם לחברה שהוא גדל בה.

כשמדברים על הסללה הזרקור מופנה לא פעם לדברים הקטנים שאנו פוגשים מגיל צעיר: בגדים כחולים לַפְּנִים וורודים לַבְּנוֹת, משחקי פעולה לבנים ומשחקי טיפול לבנות, וכן הלאה. ההסללה הזו מעוררת לעיתים התנגדות שכן אלה הם סממנים מטופשים למדי ומכלילים שלא לצורך; נוסף על כך, הם מעצימים את האתוס המאצ'ואיסטי שלפני רגע דיברנו בגנותו, כמו גם את האתוס של פסיכיות נשית, ונראה כי בכך הם מצמצמים את חופש הבחירה של היחיד.

אולם ההסללה היא הרבה יותר מכך – והתנגדות גורפת לה היא שפיכת התינוק עם המים. ההסללה אינה רק בתחום הזהות המינית – אנו מסלילים כל העת, בכל תחומי החיים, ו"הסללה" זו היא לב ליבו של החינוך שלנו. באמצעות הקודים התרבותיים שאנו מטמיעים בילדים מגיל צעיר, בדרכים שונות ומשונות, פיזיות (מצורת החלוקה של דירות המגורים ועד ללבוש) ומילוליות (מהטפות ישירות ועד שגרות לשון אגביות), אנו מאפשרים להם לטפח ציפיות נכונות ובריאות יותר לגבי החיים – למשל, ביחס לגבולות רכוש וכסף, ביחס ללימודים ולעבודה, ביחס למחויבות למשפחה ולקהילה – וגם ביחס לתחום הרגיש מאוד של מיניות. ההסללה משמשת, בין השאר, למניעת גילוי עריות: הבן יודע שאמו ואחותו "מוחוץ לתחום" לא מפני שאיימו עליו בעונש בגיהנום, אלא כי הרגילו אותו לכך מגיל אפס ויצרו הפרדה בין התחום המיני למרחב המשפחתי. ההסללה כוללת גם את הנחלת ההנחה שפעילות מינית היא עניין "של מבוגרים" ולא של ילדים (וכך, גם אם הילד מציץ בתכנים "למבוגרים" הוא עדיין משתף פעולה עם ההנחה שמדובר אכן במשהו של מבוגרים) ואפילו את בניית המחיצה הלא-מובנת מאליה שבין אהבת-רעים לאהבה מינית. לענייננו, חלק משמעותי מן ההסללה, במודע ושלא במודע, הוא נטיעת ההבנה של ילדינו שעתידם המיני והמשפחתי אמור להיות עם בן המין השני. גם אם הבן הקטן שלנו, כדרכם של בנים רבים לפני ההתבגרות, רואה בבנות יצורים דוחים למדי, הוא קולט מאיתנו בדרכים רבות שיבוא היום והוא יקשור את גורלו באחת מהן.

ההסללה לא נערכת רק בבית – ולעיתים קרובות היא מוגזמת ומזיקה. תותחי תעמולה מתקיפים אותנו כבר שנים רבות לא רק באידיאל גברי מאצ'ואיסטי – אלא גם באידיאל יופי נשי מסוים, שאין צורך לתאר כאן. והנה מסתבר שלא רק מושגי יופי מופשטים אלא גם הפרמטרים של המשיכה המינית מושפעים ממה שהתרבות משקפת לנו. כאשר במהלך ההתבגרות יוצרים בעבורנו פעם אחר פעם זיקה בין מבנה גוף מסוים לאנרגיה מינית או עונג מיני, הסיכוי שנחלום בלילה על נשים שמנות – כמו אלו שהיו מושא הפנטזיה של בני הרנסנס – קטן והולך. קטן, אך לא נעלם: המשיכה המינית של כל אדם מורכבת גם מממדים ששייכים לו בלבד – יהיו

אלה נטיות מולדות או זיקות, קיבעונות או הבניות שקשורות בביוגרפיה האישית מאוד שלו – ולכן אנשים רבים, אולי כולם, "סוטים" פה ושם מן הציפיות הכלליות ומשמרים סוג של עצמאות בטעמים המיני. אבל אין הדבר מוריד ממרכזיותה של אותה הסללה שהזכרנו, הסללה שאחד מרכיביה הוא דחיפתם של בנים להתעניין בבנות – ושל בנות להתעניין בבנים.

הלגיטימציה של ההומוסקסואליות והתפשטות המונח "זהות מינית" הן האויב הגדול של ההסללה. גלומה בהן הנחת יסוד שכל אדם הוא בעל "זהות מינית" מובחנת מראש, וזו "תתגלה" לו במהלך התבגרותו או חייו – ובמקום לעצב אותה עליו להקשיב לה. ההשלכות של תפיסה כזו הן מרחיקות לכת, ונדגים אותן כאן באמצעות שתי סיטואציות פשוטות ומוכרות, הקשורים בהתבגרותם של בנים. הסיטואציה הראשונה היא זו של הילד בן השש, נניח, המבלה את כל שעות היום עם דור, החבר מהבניין ממול, ומספר בהתלהבות לכל מי שרוצה לשמוע כמה הוא אוהב את החבר שלו. "כשאני אהיה גדול אני ארצה להתחתן עם דור", הוא מספר לאבא ולאימא, והם צוחקים, ומאושרים עם הבן בחברות היפה הזו. בעולם של הסללה, זו סיטואציה תמימה וחביבה: הילד נמצא בגיל שבו חברות כזו היא נהדרת ותמימה, וכשיתבגר יגיע גם השלב של הבנות. אך בעולם שאליו התוויית-הזהות דוחפת אותנו, ההצהרה התמימה של הילד תתפרש כמעין איתות ראשוני על "זהות מינית". בעולם כזה, להורים אסור לומר לילד את האמירה המסלילה-מפלילה "יופי חמודי, אבל כשתגדל תתחתן עם בת"; חלילה! יש להמתין ולראות, ובינתיים לתת לילד את מרחב האפשרויות "לגלות" בו את עצמו. זו אגב אינה סיטואציה דמיונית, אלא המקום שאליו האווירה הציבורית הנוכחית מובילה אותנו: במו עיניי ראיתי כיצד אימא בחוג הורים שואלת בחרדה את המנחה איך להגיב להצהרה תמימה שכזו מפני בנה הקטן. לפני עשור או שניים שאלה כזו כלל לא הייתה נשאלת; שהרי אין דבר טבעי יותר מהצהרה כזו בגיל כזה.¹⁸

הסיטואציה השנייה היא זו של נער מתבגר, הגר בפנימיית בנים ומוצא – לחרדתו, לרוב – שחבריו מעוררים בו התרגשות ארוטית, ואולי אף בא לידי מעשה כזה או אחר.¹⁹ בעולם של התויות-זהות, התקרית הזו או הרגשות הללו יעוררו מיד את השאלה "מי אני?", מה הזהות המינית שלי, האם אני באמת "כזה" וכן הלאה; אידיאולוגיית הלגיטימציה גם תדחק בנער (בניגוד למסרים הדתיים או השמרניים) לא להדחיק, לא להתכחש ולא לדכא, ואדרבה, למצוא את העצמי האותנטי שלו בתוך מה שחווה. אך בעולם המשוחרר מהאידיאולוגיה הזו, בעולם שיודע שהמשיכה היא טבעית ורואה את ההסללה כחלק מתפקידה של התרבות, הסיפור יתפרש כפשוט הרבה יותר: הורמונים משתוללים של גיל ההתבגרות ורעב מיני לא מסופק הם על פי רוב ההסבר הטבעי להתרחשות, שדומות לה עברו על אינספור גברים שניהלו בהמשך חיים נורמטיביים לחלוטין. אכן, סביר להניח שמי שבא לידי מעשה עם בני

מינו אינו נמנה עם אותו גרעין קשה של בעלי הפרופיל הגברי הצר והמובהק ביותר, אלו שרואים בכל זכר אחר גורם מפריע ותו לא; אבל מה בכך – אין, הרי, שום יתרון מובנה בזהות "גברית" מזוקקת שכזו.

לא ניתן לקיים את ההסללה החברתית בחברה שמאמינה בחלוקת הגברים ל"סטרייטים" ו"הומואים", ונחושה להעניק לגיטימציה לזוגיות מינית ומשפחתית בין שני גברים. בעולם המחולק לפי התוויות הללו, אסור לדבר על משפחה כמקום שיש בו אבא ואימא דווקא, ולא ניתן להציג את המיניות ככוח שמהותו היא חיבור בין זכר לנקבה. בעולם כזה, הנטייה החד-מינית הקיימת ממילא בצורה כזו או אחרת בתוך רבים כל כך הופכת מעוד יצר שראוי לכבוש לאופציית-זהות שנמצאת כל העת על השולחן; עצם קיומה של האופציה מעלה באופן דרמטי את הסיכוי שאדם יידחק לבחור בה ("יידחק", כי כאמור לעיל, גם בעולם של לגיטימציה, ובוודאי בחברה שמרנית או דתית שבה הלגיטימציה היא רק אחד הכוחות הפועלים, יש מחיר כואב לבחירה בזהות הזו. אבל אנשים, כידוע, בוחרים לא פעם בדברים שאינם נוחים, מכל מיני סיבות).

במילים אחרות, כשאנו מכווננים את ההומוסקסואליות כזהות מובחנת, ומעניקים לה לגיטימציה (והדברים הרי כרוכים זה בזה: ברגע שאדם "הוא כזה", אי אפשר שלא לתת לזה מקום; לעומת זאת, ברגע שזה אחד היצרים הרוחשים בתוך האדם, ולא דבר-מה המיוחד לו והמהותי לו, הוא מצטרף לרשימה ארוכה של תשוקות אסורות – שכולן נורמטיביות), אנו מקלים את סבלם של מי שכבר רואים את עצמם ככאלה – ומזמינים במו ידינו את גידולה של התופעה; מזמינים לרבים מילדינו חיים בזהות רוויית סבל.

תומכי הלגיטימציה רגילים לטעון בלהט שמספר ההומוסקסואלים הוא קבוע, והריבוי שאנו חשים הוא בסך הכול יציאתם מן הארון של מי שבדור קודם היו חיים בתוכו חיים כפולים או חיים של הדחקה. אלא שהטענה הזו, שלעולם לא נוכל לדעת אם היא נכונה מבחינה עובדתית, מתעלמת לחלוטין מקיומו של רצף: אין דומים חייו "בארון" של מי שחיים עם אישה הם בשבילו סבל נורא, לחייו "בארון" של מי שמוצא עניין ארוטי רב בגברים אבל מסוגל בהחלט לחיות חיים מספקים עם נשים. וכמובן, אם האחרון חי בחברה ובתקופה שבהן הרהורים על גברים נתפסו כיצר-הרע מכוער שיש לדכא – בדיוק כמו הרהורים ארוטיים על האחות, על בתו הקטינה של השכן או על המזכירה הנשואה – הרי העובדה שלא מימש את תשוקתו לא הפכה בעיניו לחיים של דיכוי אלא לחיים של ריסון. גם היום, הרי, נותרות בארונות של כולנו תשוקות רבות שאינן ממומשות. אשר על כן, הדעת נותנת כי הלגיטימציה הגדילה במידה ניכרת את מספר האנשים המנהלים חיים בזהות מינית הומוסקסואלית, וצירפה ל"מועדון" רבים שבהקשר תרבותי אחר היו חיים אחרת – ולא דווקא חיים של סבל – כפי שראינו בסוף הפרק השני, כאשר דיברנו על הביסקסואלים וה"סטרייטים על פי רוב".

העניין נוגע לא רק לעיצוב הזהות המינית בגיל ההתבגרות, אלא גם לאופן שבו אנשים מגיבים במהלך החיים לטראומות או לחוויות קשות – מיניות או רגשיות – עם בני המין השני, או למידת היכולת שלהם לקיים תקשורת אמיתית עם מה שניר מנוסי כינה כאן "המחצית השנייה של האנושות"²⁰. גבר או אישה שמערכות היחסים שלהם עם המין השני צרכו בליבם צלקות קשות, עשויים למצוא נחמה או מפלט בזוגיות מסוג אחר; גבר או אישה שמתקשים לדלג על המרחק שבין "מאדים" ל"נוגה", או חשים אי נוחות עם התפקיד המגדרי שהזוגיות ההטרנסקסואלית מייעדת להם, עשויים גם הם להעתיק את האינטימיות הזוגית שלהם למרחב הנראה להם – במודע או שלא במודע – כזה שיוכלו לתפקד בו היטב. בעולם הישן, זה שהטיל טאבו על מערכות יחסים חד-מיניות, מי שנכווה במערכת יחסים עם המין השני היה נותר לבד – או אוסף כוחות ומנסה שוב; ומי שלא חש בנוח עם התפקיד המגדרי פשוט חרג ממנו – או יישר קו עם הציפיות בנשיכת שפתיים. גם כאן, עלייתה של החד-מיניות כאופציה הביאה רבים אל תוך מעגל שבתרבות אחרת לא היו נקלעים אליו.

אולי זה המקום להזכיר את מה שהסרטים הרומנטיים של הוליווד מבקשים להשכיח, אבל אינסוף בדיחות, פתגמים וחוכמה עממית בכל התרבויות מבססים היטב: החיבור בין גבר לאישה, אף שהוא רווח ובסיסי, רחוק מלהיות פשוט או חלקי. ואף שבכל הדורות חלקו גברים ונשים קורת גג וגידול משפחה, רק בתרבות המודרנית ביותר החלו השניים הללו לדבר באמת זה עם זה. או לפחות לנסות; אנו עדיין מחכים לתוצאות האמת. כנגד המרחק המובנה הזה בין שני חלקי האנושות, העמיד הטבע משיכה מינית עזה, הזדקקות רגשית ותלות הדדית בהבאת ילדים לעולם. אבל לא תמיד זה מספיק; לעיתים המניעות חזקות יותר מן המשיכה המינית, או שזו מגומגמת מסיבות שונות. קיומה של האפשרות לוותר על התענוג – האמיתי או המפוקפק – הוא הזמנה שאינה נותרת ללא מענה.

ד. נורמלי ואסור

המענה המצוי של לגיטימציה לאנשים "להיות מי שהם" מותיר את האדם במקום של ה"אחר" החריג והמשונה, זה שהמערכת הרגילה של תורה ומצוות, כמו גם המערכת הרגילה של מבנה המשפחה המסורתי, אינן בנויות בעבורו. אכן, הוא מוסיף סוכריית-חיזוק משמעותית בדמות החיבוק כלפי השונה, ההכלה שלו והלגיטימציה שלו; הרי זוהי "פוליטיקת הזהויות" של ימינו אלה, מניפת הצבעים של בנטון. אבל עם כל הרצון הטוב מדובר בסופו של דבר בלא יותר מקביים, הדורשים תחזוקה מתמדת. החריג הוא חריג, והוא והחברה שסביבו צריכים להתאמץ תדיר כדי שהחריגות הזו לא תפריע לחיים מלאים, לביטחון עצמי ולמקום ראוי בחברה.

יותר מזה: החלוקה של הגברים ל'הומו' ו'סטרייט' היא המכשול הגדול ביותר בפני תפיסה פשוטה וטבעית של משיכה חד-מינית, והחיזוק הגדול לשורה של

סטריאוטיפים שגויים באשר לזהות גברית. היא דוחפת את האדם לראות במשיכתו המינית "זהות" ואולי אף מהות, ובמקרים של בלבול היא דוחקת בו להכריע ו"לבחור צד". מאחורי ה"היה מי שאתה", המייצג חתירה לאוטנטיות, מציין לא אחר מאשר ה"תגדיר את עצמך במשבצות שלנו" הדכאני והקבעני.

הבעיה אינה פילוסופית אלא קיומית: השיח הציבורי הנוכחי – המעצב גם את הטיפול הפסיכולוגי, את שירותי הרווחה, את מערכת החינוך ואת המשפט והכלכלה – נושא את דגל הלגיטימציה ומקבע כך בתודעה את השקר הגדול של העידן שלנו, שקר חלוקת האנושות ל"סטרייט" ו"הומו". המחיר הנפשי שכבר משלמים בני הדור שגדל כעת הוא דחיקה מיותרת של רבים מאוד אל משבצת "חריגה", שאותה צריך לשאת כצלב-ייסורים על הגב לאורך חיים שלמים, בין אם אדם רוצה לשחק את המשחק ובין אם לא. ממעל, הרי, מנופפת כל העת החרב המתהפכת של ההתכחשות לעצמך.

בחברה שבה זוגיות חד-מינית היא שוות-ערך לחלוטין לזוגיות של גבר ואישה, בחברה שבה הרעיון של "אבא ואימא" לילד הוא רק אופציה אחת מני רבות, בחברה שבה אין כל זיקה בין המין הביולוגי לבין התפקוד החברתי – בחברה כזו זהות הומוסבית אינה כרוכה בסבל או בחריגות, ובה דוקטרינת הלגיטימציה תוכתר בהצלחה ותביא אושר לבריות. אלא שחברה כזו אינה קיימת, לפחות לעת עתה. גם מי שרואה בה אוטופיה יודע שלא מדובר במציאות נוכחת. במציאות, וקל וחומר בחברה דתית או שמרנית, הלגיטימציה נותנת לכל היותר הקלה משמעותית בסבל שנגרם מזהות מינית חריגה. סבל שהיה יכול להימנע מעיקרו אילו היינו מאמצים את התפיסה ההפוכה ביחס למשיכה חד-מינית: שמדובר בדבר טבעי, מצוי ונורמלי, שאין בו ייחוד ואין בו אשמה, לא עיוות ולא זימה.

הלגיטימציה פוגעת בתודעת הנורמליות, שבכוחה למנוע במידה רבה את המצוקה שתיארנו בפתח דברינו. אך הצבת פתרון חלקי וחלש במקום פתרון מהותי וטוב היא רק החלק הקטן של הבעיה. החלק הגדול יותר הוא שהלגיטימציה מחוללת אסון גדול, שאת מחירו משלמים ועוד ישלמו המוני בני נוער שייכנסו לכף-הקלע הזו בלי שכלל היו אמורים להיות בה, כמו גם אנשים ונשים בוגרים, שמאבדים ועוד יאבדו את היציבות של חיי המשפחה שלהם ואת הנאמנות של בני זוגם.

העניין פשוט בתכלית: הלגיטימציה היא היפוכה של ההסללה. ככזו, היא חתירה תחת הכלים שפיתחה התרבות האנושית, בצורתיה השונות, כדי לנתב את התשוקות שלנו ולרסן את דרכי מימושן, כלים שאומנם השיח בן זמננו אוהב לצייר כדכאניים, אך המציאות מלמדת שהם עומדים בבסיס ההישגים התרבותיים שלנו ומבטיחים ברוב המקרים דווקא את האושר. שיח הלגיטימציה הוא שיח שמונע מאיתנו לקיים את ההסללה: בקרוב, אם לא כבר כעת, ייאסר על הגננות לחלק תפקידים שונים לבנים ולבנות, הורים מתקדמים יימנעו מלומר לילדים שכשיגדלו יינשאו לבן המין השני,

ומערכת החינוך לא תוכל עוד להציג את המשפחה כמודל שבו יש אבא ואימא, זכר ונקבה. הלגיטימציה דומה לכל מהפכה המחריבה עולם ישן בלי שיש לה אלטרנטיבה. אנו עוד נתפכה, השאלה היא מתי ובאילו מחירים.

מי שחיים בחברה שאינה דוגלת במתירנות אך נוטים ללגיטימציה מחמת חרדתם לנפשם הרכה של בני הנוער, ראוי אפוא שיתפכחו: כאשר הם מניפים את דגל צבעי-הקשת, הם מצטרפים בבלי דעת למסע של מתנגדי התרבות שנולדה מהמקרא, מסע מהפכני של תרבות מתירנית שחותרת לביטול כל הכלים המסלילים וליצירת עולם חדש, אוטופי-דיסטופי, שמחק את מושגי המגדר, המין והמשפחה. אכן, הרבה ממשתתפי המצעד אינם מאמינים במסע הזה כלל, ואולי מתנגדים לו בכל לב; אבל הפתרון שהם מציעים לנוער הנמשך לבני מינו הוא פתרון רק בעולם כזה, ריק מקטגוריות. ההצטרפות לא רק שאינה מועילה, היא מזיקה מאוד: בבקשם מעט מזור לקומץ, מזמינים חסידי הלגיטימציה אומללות לרבים רבים אחרים, שעוד יבואו. כוונתם רצויה, אבל הדרך רצופת חווונות הטובות הללו מוליכה לייסורי שאול.

ואולי הגיעה השעה לשוב אל מודל פשוט, מכיל ואמיתי. כזה שבו אין מצעד אינסופי של "זהויות", אלא יש גברים ויש נשים. כזה שמכיר בעוצמתה של המיניות ובפנים הרבות שזו יכולה ללבוש בחייו של אדם. כזה שבו לא כל מה שרוצים מותר, ולא כל מה שאסור סוטה. כזה שמכיר בארוטיות הפוטנציאלית של הכול, כזה שמכיר ביצרי אדם ובגבולות שצריך להציב להם. אכן, כאן אנו שבים אל נקודה מכריעה שאולי היא המניע לדינמיקה הנוכחית של השיח: הנחות היסוד המתירניות לחלו כה עמוק אל התודעה של בני זמננו, שהצירוף בין "טבעי" ל"אסור" נראה כבלתי אפשרי. אבל הצירוף הזה – כן, גם בלי שמעורבת כאן פגיעה בזולת – הוא-הוא הלז של רשימת איסורי העריות בתורה, המהווה אחד מעמודי התווך של מערכת המצוות כולה. כל קריאה פשוטה ולא מתחסדת במקרא רואה שהוא רווי ארוטיקה ושאינו בו כל יומרה לכונן עולם נטול יצרים ותשוקות או לצבוע את המיניות בצבעי החטא; אך אותה קריאה עצמה תראה גם כיצד המקרא משרטט שורה ארוכה של מגבלות על מימוש המיניות ותוחם אותה באיסורים חמורים.

זה מובן לרוב היהודים, אבל משהו בתשתית התרבותית שלנו מקשה עלינו להפנים את המודל. אנו חלק מהעולם המערבי – והלה עסוק כבר כמה דורות בהתגוששות שבין תפיסה שלילית של המין, שיסודה בכנסייה הקתולית, לבין תפיסה מתירנית שקמה כדי להשתחרר ממנה. בתפיסה הראשונה כל מיניות כרוכה בחטא, ובשנייה כל הגבלה עליה היא חטא. ההתגוששות הזו פגעה ועדיין פוגעת באנושות באפשרות להבין ולקיים מוסר מיני שאינו דכאני ואינו מתירני, כזה הרואה במיניות ביטוי בריא וטבעי של הגוף ומימוש עמוק של מהות האדם – ותובע שיבוא לידי ביטוי רק בתנאים מדויקים.²¹ שורה ארוכה של שותפים מיניים נפסלים על ידי מערכת איסורי העריות – וזאת לא בשל היותן תשוקות "מגונות" או "לא טבעיות".

כפי שכתבנו בפתיחה, הסברת האמת הגלומה באיסורים הללו והסכנות הכרוכות בעמדה המתירנית הרווחת חורגת ממטרותיו של מאמר זה. נאמר רק זאת: המשגל אינו (רק) עוד אחת מפעולות הגוף והנפש, התחומות במעגל שכולו מסור לשיקול דעתנו: מעצם טיבו הוא חורג אל מעבר לנו, אל הדורות הבאים, ונוגע בנצח. כמו כל אורגניזם, אנו מתוכנתים להימשך אל בני המין השני ולהעמיד מהם תולדות, ובעשותנו כך איננו פועלים בשירות מימוש רצוננו כיחידים אלא בשירות המין האנושי, הבורא או הטבע. כמו שאנו מתקשים לתפוס את המוות, כפי שהתבונה אינה יכולה להקיפו, כך ביחס למקור החיים ולדחף המיני: הבנתנו לגבי הרגישות והפוטנציאל הכרוכים בו מוגבלת.

הדורות האחרונים לימדו אותנו זאת בדרך מאלפת. הניסיון של עידן התבונה לעשות "נורמליזציה" לפעילות המינית, כתנועת נגד לכובד האשמה שהועמס עליה בדורות קודמים, נכשל. הוגי המתירנות סברו שאם רק ננפץ את הטאבו ונאוורר את התשוקות המודחקות והכבושות, ירד המתח ה"מיותר" בין המינים וייעלמו מן העולם הזנות והניצול, הפשעים המיניים, התסביכים הפסיכולוגיים והטראומות. זה לא קרה: מסתבר שגם כשהכול מותר, הליבידו הוא כור גרעיני מסוכן ורגיש, שאנו מגיבים למתרחש סביבו בצורה שאין לה הסבר תבוני. מדוע פעולה פשוטה כמו נגיעה של אדם אחר – ובוודאי נגיעה מענגת – הופכת טעונה כל כך כאשר היא נעשית באיבר הקשור במין? אם המיניות אינה שונה במהותה משאר הפעילות האנושית, מדוע העולם כעת מייחס כל כך הרבה קשיים ל"פגיעה מינית", מדוע הוא מעמיס תקנות והגבלות וענישה על דיבור ומגע שבהקשר אחר היו נתפסים כבלתי מזיקים בעליל? אין זאת אלא שיש כאן נקודת מגע עם דברים שהשיפוט הפשוט שלנו אינו חל עליהם.

יש הסברים רבים לאיסורי העריות המקראיים – כפי שיש גם למינים שונים של טאבו בתרבויות שונות – ובכללם לאיסור משכב הזכר.²² האיסורים הללו מתעלים את המיניות אל המסגרת המשפחתית, והמסגרת המשפחתית, כידוע, היא במהותה עניין חברתי, קהילתי או לאומי, ולא עניין שבין אדם לעצמו. יש כאן אפוא שני שלבים: במישור אחד, שבין אדם לעצמו, המוסר המקראי מבקש להוביל את הפעילות המינית אל ההקשר המשפחתי; בכך הוא מאותת לאדם על מהות המעשה המיני ומאפשר לו לנהל את היצר החזק הזה ולא להתנהל על פיו. ומרגע שהגענו למישור המשפחתי, אנו נתונים למעשה בתחום עיצובה של החברה והסדרה הראויים – ולא בשאלת צרכיו ורצונותיו של היחיד.²³

אך כאמור, לא זה עניינו של המאמר שלפנינו – ולו מפני שהיריעה קצרה מדי. השאלות העולות כאן קשורות בשורה ארוכה של סוגיות אחרות שהחברה המודרנית מתמודדת איתן. סוגיות הקשורות למקומם של המשפחה והנישואין בתוך עולם היודע את האינדיבידואליזם ומתקשה להעניק מקום להמשכיות ולתודעת רצף, לקהילה ולזהות – ולמקומה הנכון של המיניות בחיים בכלל ובזוגיות בפרט. אכן,

אפשר שאיננו ערים די לכך שהמהפכות העמוקות ביותר שידע זמננו אינן המהפכות הטכנולוגיות אלא המהפכות החברתיות: השינוי במעמדה של האישה, ויחד עם זה שינוי מערך התפקידים המשפחתי, שינוי תפיסת הנישואין ושינוי מקום המיניות. לא נגעתי בכל אלה – ואני מודע לכך שבלי נגיעה בהם הדיון הזה אינו יכול להיות שלם.

אך מוטב שנניח לרגע לחסרונותיו של המאמר הנוכחי – שהנחתם מעיד עליו שהוא רחוק מלהיות מספק – ונתרכז במה שאני מקווה שהצלחנו לבסס בו. כאשר מבודדים את הסוגיה הנוכחית – היחס להומוסקסואליות בתוך חברה שמרנית – יש חשיבות להתבונן אל המציאות נכוחה ולא לקנות, במודע או שלא במודע, כל אופנת-דעת וכל משטור-מוסר.

כפי שכתבתי בעבר, אינני חותר בשום אופן לחברה הומופובית ומפלה, כזו המבודדת אנשים ומטילה בהם דופי. כזו המבקשת להטיל חותם של "סטטייה" על כל מה שחורג מאיזה מרכז מדומיין או אמיתי, ולגרום לבני אדם להתכחש לרגשותיהם. אכן, אני מאמין בקיומו של מוסר מיני ומשוכנע שבתחום עדין זה יש להחיל הגבלות רבות – לא על התודעה אלא על המעשה. אני מבקש לחזור אל חברה משוחררת מתוויות, המבקשת להתנהל בהתאם לערכיה בתוך עולם דינמי. בעולם כזה, מושגי הזהות המינית שחדרו אל השיח שלנו במאה העשרים יפנו את מקומם להתייחסות אל בני האדם – כן, אפילו גברים – כנבראים בעלי קומה שלמה, שאינם סך תשוקותיהם המופגנות או הכבושות, ושנהנים מחופש בחירה ומיכולת לשלוט בכוחותיהם ובחיייהם. כשנתעורר מהסרט שבו כל בוקר מוליד "זהות מינית" חדשה התובעת להתאים עבורה את תוכנית הלימודים, אני מקווה שנעלה על דרך המלך של חברה מתוקנת, כזו היודעת גם את מתק האהבה וגם את קדושת ההגבלה ואת סוד הריסון.

1. לסקירה מקיפה מאוד ראו החלק הראשון בספרו של דיוויד פ' גרינברג: *The Construction of Homosexuality*, Chicago: University of Chicago Press, 1990.
2. הפרוסטיה היפנית נסקרה בהרחבה בספר Gregory Pflugfelder, *Cartographies of Desire: Male-Male Sexuality in Japanese Discourse, 1600–1950*, Berkeley: University of California Press, 1999.
3. ויקרא י"ח.
4. דברים כ"ג, יח"ט. מלכים א' י"ד, כד; ט"ו, יב; כ"ב, מז. וראו בבלי סנהדרין נד ע"א. וראו ש"א לוינשטם, "קדש", בתוך אנציקלופדיה מקראית, כרך ז, ירושלים: מוסד ביאליק, תשל"ז, עמ' 35.
5. ראיית זכר "נשי" כפגום היא כנראה מאפיין בסיסי של הפסיכולוגיה והסוציולוגיה האנושית – והיא מתקיימת בצורה מובהקת גם בתוך "הקהילה" הגאה, כלומר בין גברים שמייניותם מופנית לגברים אחרים. הלגיטימציה של הלהט"ב לא הביאה וכנראה גם לא תביא למחיקת היחס השלילי כלפי גברים כאלה.
6. בספרו של הסופר הקובני וההומוסקסואל המוצהר רינלדו ארנס, לפני שירד הלילה (מספרדית: רמי סערי, ירושלים: כרמל, 2008), ניתנת המחשה חריפה לגודש הארוטי בחייו של מי שהכול הוא בשבילו מושא מיני.
7. בעולם המוסלמי, משכב זכר אומנם נאסר בקוראן אך הוא היה נפוץ למדי והסלחנות כלפיו הייתה גבוהה יחסית. ראו סקירה בתוך מאמרו של ירון בן-נאה "משכב זכר בחברה היהודית העות'מאנית", ציון ס"ו (תשס"א), עמ' 171–200.

- להילחם בשיטות טיפול אגרסיביות שנפוצו במקומות מסוימים; אבל המחיר – הכתמה של כלל הטיפול הפסיכולוגי בתחום – הוא מחיר כבד מאוד, שיש לו פוטנציאל פגיעה רבים מאוד המורתיים מטיפול.
14. ראו בבלי סנהדרין ז ע"ב.
15. משנה קידושין, פרק רביעי; בבלי קידושין פב ע"א.
16. בבלי עבודה זרה טו ע"ב. מעניין לציין שבהמשך הדורות הסתייגו מחשש זה: הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק כא) והטור (יורה דעה סימן קנג) ציינו את האיסור למסור ילד ללימוד אצל גבר גוי מחשש למשכב זכר, אך השולחן ערוך לא הביא את הדין להלכה, והשמיט אותו; לדעת הגאון מווילנה, כיוון שחשב שבעידן זה הדבר אינו רלוונטי (ראו ביאור הגר"א לסימן קנג בשו"ע יורה דעה, סעיף קטן ג). אומנם יש לפקפק בטענה זו – שכן בעל "כנסת הגדולה", הרב חיים בנבנישתי (1603–1673), שחי באיזמיר בסביבה דומה לזו שהכיר הרב יוסף קארו, דור אחד מאוחר יותר, העיר על סימן זה שמשכב זכר מצוי מאוד אצל הגויים ואף "חביב עליהם יותר" מאשר יחסים הטרוסקסואליים.
17. הפנמה זו עמוקה יותר מהפנתמה של איסורי העריות האחרים: חכמים לא העלו על דעתם לומר ש"לא נחשדו ישראל על אשת איש" או על אישה נידה; הם נחשדו גם נחשדו, וחכמים הרחיקו אדם מלהתייחד עם רוב הנשים האסורות לו. את ההבדל יש לתלות בהיותו של הזכר אובייקט מיני לא לגיטימי בשום צורה, בעוד נשים רבות, הדומות לאסורות, מותרות.
18. הפוליטיקה של הלגיטימציה שלהט"ב מגיעה עד אבסורד של הסללה הפוכה: כל גחמה של ילד בכיוון של חד-מיניות או טרנסג'נדריות עלולה להתקבל אצל הורים "מתקדמים" ומודעים כסימן המחייב אותם מיד להיענות לאותה גחמה – לעיתים קרובות לאסונו הנורא של הילד. ראו התיאורים במאמרה של קתריין קרסטן "הטראנס של משטר המגדר", השילוח 3, חורף תשע"ז.
19. ראו למשל סיפורו של חנוך דאום בספרו **אלוהים לא מרשה** (תל-אביב: ידיעות ספרים, 2007). בחברה בת זמננו התנסויות כאלו היו עלולות לקבע אותו להמשך חייו במשבצת שהיא זרה לו.
20. ראו מאמרו "לאהוב את השונה", השילוח 1, סתיו תשע"ז.
21. על ההבדל בין המוסר המיני היהודי והנוצרי, והשלכות הבדל זה על ההתמודדות עם המתיינות, ראו מאמרי "לברר את המתיינות", במוסף 'שבת', מקור ראשון, ד' בניסן תשע"ד, 4.4.2014. ניתוח מעמיק של יסודות המוסר המיני היהודי נמצא במאמרו של הרב פרופ' אליעזר ברקוביץ "על מיניות ומוסר", בתוך האסופה ברקוביץ, **מאמרים על יסודות היהדות**, ירושלים: שלם, התשס"ד, עמ' 187–209.
8. מישל פוקו, **תולדות המיניות 1: הרצון לדעת**, מצרפתית: גבריאל אש, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1996, עמ' 34. המקור הצרפתי פורסם ב-1976. כבר ציינו לעיל שגם בחברות קדם-מודרניות הוכר טיפוס של גבר 'פגום' או 'נשי' שהיה תדיר הצד הפסיבי ביחסים בין גברים; יש אפוא הוואים בו את אביו של ה'הומוסקסואל' המודרני. לביקורת מכיוון זה על פוקו ראו David Halperin, "Forgetting Acts, Identities, and the History of Sexuality", *Representations*, 63 (Summer 1998), pp. 93–120. אלא שלמעשה אין זהות של ממש בין הזכר ה'נשי' לבין הומוסקסואל. ראשית, חלק נכבד מאוד מן המגדירים עצמם כהומוסקסואלים שייכים לצד האקטיבי, ומתאפיינים בהות גברית חזקה. במקביל, גברים רבים המחזינים תכונות נשיות מסוימות מקיימים אורח חיים הטרוסקסואלי (וכך, למשל, האידיאל הגברי היהודי במשך מאות שנים נתפס בעיני אחרים כ"נשי", אף שהיה רחוק ממשכב זכר).
9. ממצאיו של קינסי, שחובקו בחום על ידי נביאי המתיינות, זכו לביקורת חריפה מהאגפים השמרניים – ובהמשך גם מן הממסד המדעי, שהצביע על כשלים חמורים במאגר המרואיינים של קינסי, בצורת השאלון ובמעורבות הרבה שלו עם הנחקרים. סקירה קצרה של עיקרי ביקורות אלו ניתן לקרוא במאמר Alfred Kinsey: A Brief Summary and Critique, הזמין במרשתת. ממצאים אמינים ומעודכנים יותר – וביקורת חריפה על קינסי – נמצאים במחקר של אדוארד לאומן (Laumann) ועמיתיו, *The Social Organization of Sexuality: Sexual Practices in the United States* (Chicago: University of Chicago, 1994).
10. Men having sex with men.
11. מיכל ישראלי, "מין נגד מין", **את**, 9.9.2015 (זמין במרשתת).
12. Ritch C. Savin-Williams, *Mostly Straight: Sexual Fluidity among Men*, Harvard: Harvard University Press, 2017.
13. זהו המקום להעיר על השיח שהתפתח בסוגיית הטיפול הפסיכולוגי במי שמנסה להשתחרר ממשכיה עזה לגברים או לפתח משיכה לנשים. כמו כל בעיה שאדם רוצה לטפל בה, גם כאן יש שלל כלים פסיכולוגיים – חלקם טובים יותר וחלקם פחות, חלקם יעילים במקרים מסוימים וחלקם במקרים אחרים, חלקם מוזיקים וחלקם מסוכנים. ברם, בניגוד לטיפול באינספור תחומים אחרים, שבהם משתמשים בשלל כלים, כאן הודבק לטיפול הביטוי המרתיע "טיפול המרה", הנשמעים כניסיון לשינוי כוחני המופעל על אדם, ועזרה לאדם המתמודד עם נטיות כאלו הפכה כמעט לבלתי חוקית. ייתכן שהיה צורך

23. ראו גם במאמר Sam Schulman, "Same-Sex Marriage and the Jews", בכתב העת המקוון Mosaic.

22. מאמר מאיר עיניים בתחום זה, שגם מאמרי כאן חייב לו רבות, הוא זה של דניס פראגר שראה אור בכמה במות; הגרסה המלאה נמצאת בכתב העת שלו, *Ultimate Issues*, כרך 6 גיליון 2. גרסה המצויה ברשת היא המאמר "Why Judaism (and then Christianity) Rejected Homosexuality" באתר Crisis Magazine (1.2.2018). בעוד פראגר מתייחס בעיקר להיבט החברתי, ניר מנוסי ביקש לגעת בסוגיה מההיבט של חיי הנפש של היחיד. ראה מאמרו "לאהוב את השונה", השילוח 1, תשרי תשע"ז.